

بسم الله الرحمن الرحيم

تأثیر همسر داری بر تربیت اسلامی فرزندان

حنانه احمدپوری لقا^۱

چکیده

عوامل زیادی در همسر داری و تربیت فرزندان نقش دارد و فرزندپروری بسیار موثر از رفتار همسران با یکدیگر است. اگر مادران و پدران آگاهی هایی بیاموزند و آنها را از طریق گفتگو با کودک یا از طریق مهارت های گوناگون به فرزند منتقل کنند بخشی از تربیت کودک را اجرا کرده اند. کودکان به والدین خود به عنوان الگو می نگرند و رفتارهای آنها با خودشان و با یکدیگر را زیر نظر دارند و از آنها تأثیر می گیرند. والدین در رفتارهای شخصی و هم رفتار با همسران و دیگران در تربیت فرزند اثرگذار هستند و برای موفقیت در تربیت دینی کودک ناچار هستند علاوه بر افزایش دانش فرزندپروری، دانش همسر داری و دیگر آگاهی ها را افزایش دهند. شناخت والدین از همدیگر، از ویژگی های شخصی و مزاجی و روحیات یکدیگر باعث می شود توانمندی ها و ضعف های همدیگر را بهتر بشناسند و برای بهبود تعاملات تلاش موثری داشته باشند. همچنین همین شناخت ها نسبت به فرزندان در رفتار ما با آنها و میزان توقعات ما در تربیت آنها نیاز است. در واقع انسان موجودی است که خداوند برای تربیت شدن و رشد. او را خلق کرده است و این ممکن نیست مگر از درون خانواده و در برخورد با اعضای خانواده و جامعه و مسائل مختلف که به لطف الهی پیش روی انسان قرار می گیرد. شاید بهتر باشد نگاه ما از اینکه والدین می خواهند فرزندان را تربیت کنند تغییر کند به اینکه خداوند به وسیله فرزندان و همچنین همسر و خانواده و عوامل دیگر انسان را تربیت می کند. بیشتر عمر انسان با خانواده می گذرد و بسیار اهمیت دارد این موضوع را بصورت تخصصی بیاموزد تا سطح تعامل خانواده بخوبی اصلاح شود. در این صورت فرزندان نیز میتوانند در محیطی آرام و متناسب با استعدادها و روحیه خود رشد کنند.

کلید واژه ها : اخلاق، تربیت_کودک، خانواده، مزاج_شناسی، همسر داری

^۱ طلبه سطح دو مدرسه علمیه صادقیه

مقدمه

در قرآن کریم آیه ۲۱ سوره روم هدف از ازدواج سکونت و سکینه یعنی آرامش معرفی شده است.^۱ همسران با ازدواج صحیح و رفتار درست در مقابل یکدیگر بایستی زمینه ساز آرامش همدیگر و محیط خانه شوند.

امروزه با افزایش وسایل ارتباط جمعی و سرگرمی ها و مشاغل مجازی و تحصیلات مجازی شاهد دور شدن روابط در داخل خانواده هستیم. با وجود پیشرفت صنعتی در بین جوامع مختلف و کشورمان ایران هنوز آموزش های لازم برای خانواده ها، برای تعامل بهتر بین مناسبات همسران و نیز فرزندپروری چندان مشاهده نمی شود. این شرایط درحالی هست که اسلام دین تعلیم و تربیت می باشد و آیات و روایات محکم و بسیاری در زمینه همسررداری و فرزندپروری وجود دارد. این پژوهش با روش توصیفی تحلیلی به اهمیت اخلاق در بین همسران و رعایت وظایف متقابل زن و شوهر و تاثیر آن در مسئله تربیت فرزند می پردازد.

پیشینه ی پژوهشی در زمینه تربیت دینی فرزند مقاله هایی با عناوین «تربیت دینی فرزندان» که توسط بشری بستان و «بررسی نقش خانواده در تربیت دینی کودکان» توسط زهرا راسخ به نگارش درآمده و موارد مشابه دیگری موجود می باشد، همچنین در ارتباط با تاثیر پذیری تربیت کودک و تربیت دینی کودک از الگوهای تربیتی مقالاتی مانند «نقش نخبگان دینی در تربیت دینی» توسط علیرضا اعرافی و علی حسین پناه و «تعلیم و تربیت دینی و نقش معلمان در تربیت دینی» توسط عظیمه ریحانی اردبیلی، امیر امیری نیا، و فریبا امیری نیا و «نقش تحولی معلمان مدارس در تربیت دینی دانش آموزان» توسط محمدحسین بیات و «تأثیر فضای مجازی بر تربیت دینی کودکان» توسط صفورا شکوهی و پریسا اصغرزاده طالبی و موارد مشابه دیگر نگارش شده است. در زمینه همسررداری نیز پژوهش های فراوانی صورت گرفته است به اختصار عنوان چند نمونه ذکر می شود: «سبک اهل بیت (علیهم السلام) در همسررداری» توسط علی احمد پناهی، «ازدواج و همسررداری» توسط احسان شمس آبادی، «همسررداری در سیره پیامبر اکرم صلی الله علیه وآله وسلم» توسط محسن عسکری و حجه الاسلام محمدجواد نجفloo، شیوه های همسررداری همسران علما توسط عباس آزاد و دیگر مقالات مرتبط با همسررداری نوشته است. «زن و خانواده» آیت الله خامنه ای رهبر انقلاب و «آیین همسررداری» و «همسررداری» ابراهیم امینی و

^۱بیاناتی از رهبر انقلاب در مراسم عقد ۱۳۸۳/۰۳/۲۰

«رهنمودهای تربیت دینی» سیده فاطمه طاهائی، «تربیت دینی فرزندان» جواد محدثی و «اصول روابط خانوادگی» علیرضا اعرافی و موارد دیگر نیز کتبی هستند که در این زمینه نوشته شده است. در برخی از این کتب به تاثیرگذاری رفتار والدین به عنوان الگو برای کودک اشاره شده است.

اما در رابطه با نقش رفتار والدین با یکدیگر و تاثیر آن بر تربیت دینی کودک پژوهشی یافت نشد. در مورد تعارضات والدین و اثر سوء آن بر تربیت کودک یا بزهکاری آن پژوهش هایی نیز مانند یوسف دوکالی در «نقش تعارض والدین با اختلالات رفتاری و احساس تنهایی دانش آموزان ابتدایی» و دیگر موارد انجام شده است

اهمیت این موضوع بخاطر این است که ممکن است در ذهن بسیاری از والدین مقوله تربیت فرزند به شناخت روحیات و تغذیه فرزند و مهارت های فرزندپروری متوقف شود. شاید به این علت باشد که روانشناسی کودک کنونی که برخاسته از عقاید غرب است بیشتر مسائل محیطی، ژنتیکی، آداب و رسوم و جنسیت کودک را بررسی می کند.^۱ اما این تنها بخشی از فرزند پروری اسلامی کودک است. انسان ها به هم وابسته هستند و خانواده ها بدون در نظر گرفتن روابط تمام اعضا با یکدیگر و حتی در رفتار با خود نمی توانند به موفقیت در زمینه تربیت برسند.

۱. مفهوم شناسی

۱-۱. مفهوم همسر داری

داشتن به معنی پاییدن و مراقبت کردن است و به معنی نگه داری و تربیت نیز می باشد.^۲ همسر داری به معنی مواظبت و نگه داری از همسر است. که نیازمند کاردانی و زیرکی است، زن و مرد باید برای همسر داری صحیح شناخت خوبی از هم دیگر و ویژگی های هم داشته باشند در این صورت با مدد الهی می توانند سخت ترین مسائل را حل کنند. هم چنین خداوند به زن قدرت فوق العاده ای بخشیده است، خوشبختی و بدبختی خانواده در دست اوست، می تواند باعث

^۱ احمدی، کاربردی ترین نکات برای تربیت کودک ص ۱

^۲ دهخدا، لغت نامه: فرهنگ متوسط دهخدا، ج ۱، ص ۱۲۲۶

ترقی شوهر یا شکست او شود. نه تنها از مرد عادی بلکه از مرد بی‌لیاقت می‌تواند شوهری لایق بسازد.^۱

در هنگام ازدواج مرد و زن ممکن است آگاهی‌ها و مهارت‌های کمی داشته باشند، زنان یا مردان بطور کامل نتوانند زندگی و کارهای روزمره خود را اداره کنند اما با صبر و حوصله طرفین کارها به سامان می‌شود، مسئله این است که با شناخت کافی از همدیگر در حل ضعف‌های یکدیگر کمک کنند.

در دین اسلام برای زن و شوهر وظایفی توصیه شده است. قسمتی از وظایف از احکام واجب است و قسمتی هم از نظر اخلاقی توصیه شده است. اگر همسر داری را توصیف کنیم به همان واجبات و توصیه‌های اخلاقی خواهیم رسید که با رعایت آن‌ها همسر داری به نحو عالی رعایت خواهد شد.

از نقص‌های اجتماعی ما این است که نه پدر و مادرها و نه آموزش و پرورش آداب زندگی را فرزندان شان نیاموخته‌اند. بنابراین مرد نیز در تعلیم و تربیت همسرش می‌کوشد و با حوصله و صبر به او کمک می‌کند تا مدیریت خانه را به تدریج به عهده بگیرد. تجربه و مهارت‌هایش را به او می‌آموزد و می‌تواند از تجربه خانم‌های کاردان هم استفاده کند و یا از کتاب‌های اخلاقی و معاشرتی استفاده کند و احکام و آداب را آموزش دهد.^۲

۱-۲. واژه‌شناسی تربیت

تربیت در لغت به معنای پروردن است.^۳

تربیت در آیات و روایات با واژه تادیب و تزکیه آمده است، تزکیه ریشه در زکات دارد یعنی رشد و پرورش که برای طهارت نفس بکار می‌رود.^۴

تربیت به شکوفا شدن استعدادهای انسان در جهت مطلوب با فراهم کردن زمینه‌ها تعریف می‌شود.^۵

^۱ امینی، همسر داری، ص ۲۶

^۲ همان، ص ۲۹

^۳ دهخدا، لغت نامه، ج ۱، ص ۷۲۰

^۴ یوسفیان، تربیت دینی کودک، ص ۱۱

^۵ همان، ص ۱۲

۲. اهمیت تربیت فرزند

ارزش انسان والاست و در قرآن برترین آفریده خدا یاد شده است و میتواند خلیفه خدا روی زمین بشود.^۱

خداوند در قرآن کریم در می فرماید که هر کس یک نفر را ناحق بکشد مثل این است که همه مردم کشته و اگر کسی را نجات دهد مانند نجات تمام بشریت است.^۲ در تفسیر این آیه در مورد قتل یا نجات امام صادق علیه السلام هدایت یا انحراف را به عنوان مصداقی برای نجات یا قتل انسان می دانند در واقع هم قتل جسم انسان مانند قتل تمام انسان هاست و هم نابودی روح که به معنی انحراف و ضلالت آن است و نجات انسان نیز در گرو هدایت اوست و ارزش هدایت تمام بشر را دارد.^۳

بنابراین روایات و طبق این آیه انسان در برابر اینکه باعث هدایت یا انحراف کسی بشود، مسئول است، پس در برابر فرزندان خود نیز این مطلب برقرار است و اگر خدای نکرده باعث انحراف فرزندش شود مانند این است که همه انسان ها را منحرف کرده است.

در زمینه تربیت فرزند اسلام برای هر یک از پدر و مادر وظایفی تعیین کرده است و هر کدام نقشی دارند که دارای ظرافت های ویژه است. این مسئولیت از زمان انتخاب همسر و تشکیل نطفه آغاز میشود و در دوران بارداری و شیردهی نیز وجود دارد و در نهایت به کودکی و نوجوانی و جوانی ختم می شود. برای پدر نیز از زمان انتخاب همسر معیارهای مهمی ذکر شده است. از امام باقر علیه السلام سفارش شده که در ازدواج دائم با زن دیوانه ازدواج نکند و اگر ازدواج با کنیز دیوانه باشد میتواند با او ازدواج کند ولی از او صاحب فرزند نشود.^۴

در روایت دیگری از امام صادق علیه السلام سفارش شده است که زن احمق را شوهر ندهید چون احتمال سالم شدنش وجود ندارد.^۵

رسول خدا صلی الله علیه و آله و سلم همچنین توصیه به پرهیز از ازدواج با زن احمق بخاطر بلا و رنج و تباهی فرزندان نموده اند.^۶

^۱ قائمی، نقش پدر در تربیت، ص ۲۳

^۲ مائده: ۳۲

^۳ قرائتی، تفسیر نور، ج ۲، صفحه ۲۸۱

^۴ همان، ص ۳۸

^۵ ابن بابویه، کتاب من لا یحضره الفقیه ترجمه بلاغی و غفاری، ج ۵، ص ۲۷۹

^۶ راوندی کاشانی، النوادر، ترجمه اردستانی ج، ۱، ص ۱۹۲، ح ۱۱۷

و یا ناامیدی اشاره کرد. همچنین ایام بارداری و زایمان و پس از آن نیز مراقبت های ویژه دارد که عدم توجه هر کدام از والدین صدمات شدیدی می تواند به خانواده وارد کند.

بنابر روایات اهل بیت علیهم السلام یکی از ضرورت های تربیت اخلاقی شناخت مزاج های چهارگانه انسان می باشد. امام صادق علیه السلام در حدیثی که شیخ صدوق در علل و الشرایع ذکر کرده شناخت نفس آدمی را به شناخت بدن به طبیعت و ستون و چهار رکن و رفتارهای ناشی از آنها معرفی کرده اند یعنی شناخت نفس یعنی آدمی بدانند بدن چهار طبیعت دارد شامل: خون، مره، بلغم و باده ها و ستون ها شامل عقل و فهم و محفوظات و علم هستند و ارکان هم نور و آتش و روح و آب است و دو عامل گرمی و سردی در رفتار و کردارش موثر است.^۱

در دوران عمر انسان نیز چهار بخش وجود دارد، پانزده سال اول زندگی غلبه دم و سپس تا سی و پنج سالگی غلبه صفرا و سپس تا شصت سالگی غلبه سودا و در نهایت غلبه بلغم وجود دارد و هر کدام آثاری دارند که زندگی را تحت تاثیر قرار میدهند.^۲

بنابراین می بینیم که اهل بیت علیهم السلام با تعادل در مزاج سفارش فرموده اند و علاوه بر سفارش های اخلاقی به جسم نیز توجه داشته اند و این نشان می دهد این دو از هم جدا نیستند. پیمودن مراتب اخلاقی در جامعه بدون بررسی ارتباط جسم و روح انسان ممکن نیست و طب کنونی هم با راه کارهای بهداشتی و درمانی خود باعث برهم خوردن مزاج انسان ها و ایجاد زمینه بی اخلاقی شده است.^۳

تفاوت های اخلاقی مانند تندخویی یا خونسردی، شادی و اندوه، آرامش یا لجاجت بین فرزندان گاهی به مزاج آنها برمی گردد و والدین و مربیان با آشنایی با این موارد تفاوت های کودکان را می شناسند و در تربیت آنها بکار می برند.^۴

در این بین علاوه بر مزاج شناسی پدر و مادر و فرزند و تاثیرات آنها بر روحیه و رفتار آنان، نکته ی دیگری نیز وجود دارد که نیازمند توجه ویژه هست و اختلال در آن موجب اختلال در

^۱ عظیمی، نقش مزاج در تعادل اخلاق، ص ۳۱

^۲ همان ص ۴۲

^۳ همان، ص ۵۴

^۴ اثربری، تبیین نقش مزاج در تعلیم و تربیت با تاکید بر تربیت اخلاقی از دیدگاه حکمای اسلامی و صاحب نظران طب سنتی ایران

روابط خانواده و تربیت فرزند میشود. بسیاری از بیماری های عصبی و گوارشی زنان از دید طب ایرانی ریشه های رحمی دارند^۱ .

رفتارهایی مانند افسردگی و فشار عصبی شدید در ایام قاعدگی از شروع بیماری های رحم خبر می دهند.^۲

^۱ موسوی، درمان بیماری های زنان و زایمان مقایسه ای بین طب غربی و ایرانی از دیدگاه طب ایرانی (سنتی)،

ص ۵۶

^۲ همان، ص ۵۸

نتیجه گیری

تربیت کودک با توجه به آیات و روایات اهمیت فراوان دارد و تا حد بسیاری سعادت و شقاوت کودک به رفتار والدین وابسته است، علاوه بر یادگیری های مهارتی برای تربیت فرزند توسط والدین، پدر و مادر به عنوان الگو نیز در تربیت او نقش دارند

همسررداری با توجه به احکام اسلامی در تربیت صحیح فرزند موثر است. رفتار صحیح والدین با همدیگر نقش مثبت در رشد و شکوفایی استعدادهای کودک دارد، مهربانی و محبت والدین به همدیگر که ازدواج بر مبنای آن شکل گرفته است باعث امنیت روانی کودک میشود، شناخت روحیه و استعدادهای همسران و علایق و ضعف های همدیگر به تعامل مناسب بین همسران می انجامد. زوجین که از دو جنس مخالف تشکیل خانواده داده اند با آگاهی از تفاوت های زن و مرد آمادگی پذیرش و برخورد مناسب با ویژگی های خاص زن و مرد را پیدا می کنند. در نهایت مزاج شناسی کلی زن و مرد باعث می شود با شخصیت های هر مزاج به درستی برخورد شود و انتظارات به تعادل برسد، وقتی که روابط بین زن و شوهر با شناخت همدیگر سامان یافت تاثیر مستقیم بر تربیت کودک می گذارد و همین شناخت برای کودکان نیز قابل استفاده است، اگر کودک دختر است یا پسر اگر مزاج گرم یا سرد دارد یا تر یا خشک است و چه روحیات و ظرفیت های دارد در نوع برخورد ما با کودک و میزان انتظارات والدین نقش جدی موثر دارد.

اگر زوجین قبل از ازدواج احکام و آداب همسررداری را بصورت علمی و با مشاهده رفتار و محبت والدین با یکدیگر بیاموزند با تعامل بهتر با همدیگر و همچنین کودک زندگی کمتر تنشی را خواهند داشت، نمی شود انتظار داشت از کودکی که واجبات و مهارت های اخلاقی و آداب را تعلیم می بیند تا درست عمل کند اما والدین خود در این زمینه هنوز آگاهی ندارند چه رسد به این که مهارت لازم را داشته باشند.

با توجه به نگاه غالب جامعه به مهارت ها و دانش فرزندپروری از یک جهت و بدون توجه به جنبه های دیگر مانند رفتار والدین و اثرات آن و همچنین عدم وجود منابع جامع که از هر لحاظ تربیت کودک را مورد بررسی قرار دهد و عدم وجود آموزش های مناسب در مدارس و دانشگاه ها و یا مراکز تربیتی جهت همسررداری اسلامی و تربیت دینی کودک این پژوهش تدوین شد. با توجه به اهمیت موضوع پیشنهاد می شود به طور مفصل و یا به طور کاربردی به این موضوع پرداخت شود.

فهرست منابع و مآخذ

الف) کتب فارسی

۱. ابن بابویه، محمد بن علی، غفاری، علی اکبر و مستفید، حمیدرضا، ترجمه و متن عیون أخبار الرضا علیه السلام، ایران: نشر صدوق، ۱۳۷۲ ه ش
۲. ----- ، محمد بن علی، غفاری، علی اکبر، غفاری، علی اکبر، غفاری، محمدجواد، و بلاغی، صدرالدین، ترجمه و متن کتاب من لا یحضره الفقیه، ایران: نشر صدوق، ۱۳۶۷ ه ش
۳. اسماعیل تبار، احمد، آداب همسررداری و نکاح موقت، فرهنگ سبز، ۱۳۹۵ ه ش
۴. امینی، ابراهیم، همسررداری، قم: بوستان کتاب قم (انتشارات دفتر تبلیغات اسلامی حوزه علمیه قم)، ۱۳۸۹ ه ش
۵. بانکی پور فرد و دیگران، اخلاق خانواده، قم: دفتر نشر معارف، ۱۳۹۱ ه ش
۶. حسینی، مجتبی، احکام روابط زن و شوهر و همسررداری، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاهها، معاونت آموزش و تبلیغ، اداره مشاوره و پاسخ، ناشر: دفتر نشر معارف - قم - ایرانسال نشر، ۱۳۸۹ ه ش
۷. دستغیب، عبدالحسین، ازدواج اسلامی، ناشر: جامعه مدرسین حوزه علمیه قم، دفتر انتشارات اسلامی - قم - ایرانسال نشر، ۱۳۸۷ ه ش
۸. صادقی اردستانی، احمد، صادقی اردستانی، احمد و راوندی کاشانی، فضل الله بن علی، النوادر، تهران: بنیاد فرهنگ اسلامی کوشانیپور، ۱۳۷۶
۹. شرفی، محمد رضا، تربیت خانواده در سیره نبوی، تهران: سازمان تبلیغات اسلامی، شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۹۶ ه ش
۱۰. شهیدی، جعفر، دهخدا، علی اکبر، مهرکی، ایرج، ستوده، غلامرضا، و سلطانی، اکرم لغت نامه: فرهنگ متوسط دهخدا، تهران: دانشگاه تهران، مؤسسه انتشارات و چاپ، ۱۳۹۰ ه ش
۱۱. محمدی، عبدالله، طبرسی، علی بن حسن و هوشمند، مهدی، مشکاة الانوار فی غرر الاخبار، قم: دار الثقلین، ۱۳۷۹ ه ش
۱۲. قائمی، علی، نقش پدر در تربیت، تهران: امیری، ۱۳۷۵ ه ش
۱۳. قرائتی، محسن، تفسیر نور، قم: مؤسسه در راه حق، ۱۳۷۵ ه ش

۱۴. قنبریان، علی، حاتمی شندی، وحید، عظیمی، علی، نقش مزاج در تعادل اخلاق، تهران: میراث فرهیختگان، ۱۳۹۶ ه ش
۱۵. مطهری، مرتضی، نظام حقوق زن در اسلام، تهران: صدرا، ۱۳۹۷ ه ش
۱۶. مظاهری، حسین، تربیت فرزند از نظر اسلام، تهران: مؤسسه انتشارات امیر کبیر، شرکت چاپ و نشر بین الملل، ۱۳۸۶ ه ش
۱۷. موسوی جزایری، هاشم، همسران رحمت شده و همسران نفرین شده، ناجی الجزائی، ۱۳۹۰ ه ش
۱۸. موسوی، محمد، درمان بیماری های زنان و زایمان مقایسه ای بین طب غربی و ایرانی از دیدگاه طب ایرانی (سنتی)، ۱۳۹۰ ه ش
۱۹. ناصری علیگل، مزاج شناسی در طب ایرانی اسلامی، ۱۴۰۰ ه ش
۲۰. یوسفیان، نعمت‌الله، تربیت دینی فرزندان، قم: زمزم هدایت، ۱۳۸۶ ه ش

ب) مقالات

۲۱. احمدی، مریم، کاربردی ترین نکات برای تربیت کودک، دوازدهمین کنفرانس بین المللی پژوهش های مدیریت و علوم انسانی، تهران ۱۴۰۲ ه ش
۲۲. یثربی، سیده مرضیه، محسن فرمهینی فراهانی، حسین خیراندیش، مجید اصغری، تبیین نقش مزاج در تعلیم و تربیت با تاکید بر تربیت اخلاقی از دیدگاه حکمای اسلامی و صاحب نظران طب سنتی ایران، پژوهش در مسائل تعلیم و تربیت اسلامی، سال بیست و سوم، دوره جدید پاییز ۱۳۹۴، شماره ۲۸

ج) بیانات رهبر انقلاب

۲۳. بیانات در دیدار اعضای شورای فرهنگی، اجتماعی زنان، ۱۳۷۰/۱۰/۰۴
۲۴. بیاناتی از رهبر انقلاب در مراسم عقد، ۱۳۸۳/۰۳/۲۰
۲۵. بیانات در دیدار دانشجویان کرمانشاه، ۱۳۹۰/۰۷/۲۴